

Sheikh Abdullah Fahim Warisan Keilmuan, Astronomi dan Politik

Editor:

Ermy Azziaty Rozali¹, Ezad Azraai Jamsari², Anwar Muttaqin³

E-mel:

ermy@ukm.edu.my¹, ezad@ukm.edu.my², anwar86@ukm.edu.my³

Abstrak: Buku ini menjelaskan berkaitan ketokohan Sheikh Abdullah Fahim merangkumi perihal ketokohan, keilmuan, astronomi dan juga sumbangan politik di Tanah Melayu pada abad ke-19M dan ke-20M. Berberapa aspek diketengahkan dalam buku ini, iaitu dimulai dengan latar belakang dan peribadi Sheikh Abdullah Fahim yang ditelusuri untuk melihat kepada kerelevanan tokoh ilmuwan sepanjang zaman ini dengan lebih jelas. Kesenambungan warisan Sheikh Abdullah Fahim diterjemahkan melalui budaya cinta ilmu dalam keluarga beliau serta perihal peranan dan sumbangan besar Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah sebagai pusat pendidikan Islam yang memanisfestasi perjuangannya. Buku ni turut mengarang secara tuntas perihal kelestarian warisan kecendekiaan Sheikh Abdullah Fahim melalui sejarah retrospektif Madrasah Idrisiah di Kuala Kangsar, Perak. Antara lainnya mengupas replikasi artifak falak yang merupakan peralatan astronomi yang penting kepada ahli astronomi atau falak serta perancangan merealisasikan penubuhan Galeri Sheikh Abdullah Fahim agar menjadi pusat penyelidikan dan rujukan berkaitan ilmu falak, di samping memperkenalkan sektor pelancongan astronomi. Sumbangan Sheikh Abdullah Fahim dalam pemupukan semangat patriotik melalui wadah politik juga diketengahkan bagi menyempurnakan figura hebat ini dalam gambaran ketokohan dan kewibawaannya. Buku ini turut membincangkan dengan terperinci berkenaan penubuhan Institut Islam Hadhari, di Universiti Kebangsaan Malaysia di samping pewujudan Kursi Kecemerlangan Sheikh Abdullah Fahim di institut tersebut. Naskhah buku ini perlu dimiliki oleh pembaca bagi mendapatkan kupasan dan penerangan yang andal berkaitan Sheikh Abdullah Fahim. Ini kerana gerakan keilmuan dan perjuangan yang didukung oleh Sheikh Abdullah Fahim begitu kuat sehingga diangkat sebagai penasihat kepada Sultan, menasihati dan menyusun hal ehwal agama, pentadbiran, politik dan mengatur strategi kemerdekaan bagi mempertahankan kedaulatan negara. Kita sebenarnya amat terhutang budi dan perlu mengambil iktibar daripada perjuangan ulama silam yang sentiasa mendahulukan kepentingan agama dan negara dan mempunyai sifat cintakan tanah air yang tinggi.

Kata kunci: Ulama, madrasah, falak, astronomi, patriotik

Sheikh Abdullah Fahim

Warisan Keilmuan, Astronomi dan Politik

Editor

EMY AZZIATY ROZALI
EZAD AZRAAI JAMSARI
ANWAR MUTTAGIN

POSTURBUHAN LEGASI
FAM ABDULLAH FAHIM'S LEGACY

Penerbit
UTHM

Sheikh Abdullah Fahim

Warisan Keilmuan, Astronomi dan Politik

Sheikh Abdullah Fahim

Warisan Keilmuan, Astronomi dan Politik

Editor

ERMY AZZIATY ROZALI
EZAD AZRAAI JAMSARI
ANWAR MUTTAQIN

**Penerbit
UTHM**
2023

© Penerbit UTHM
Cetakan Pertama 2023

Hak cipta terpelihara. Menghasilkan semula mana-mana artikel, ilustrasi dan kandungan buku ini dalam apa jua bentuk elektronik, mekanikal fotokopi, rakaman atau apa-apa bentuk tanpa kebenaran bertulis terlebih dahulu daripada Pejabat Penerbit Universiti Tun Hussein Onn Malaysia, Parit Raja, Batu Pahat, Johor adalah dilarang. Mana-mana rundingan tertakluk kepada pengiraan royalti dan honorarium.

Perpustakaan Negara Malaysia

Penulis: Ermy Azziaty Rozali, Ezad Azraai Jamsari, Anwar Muttaqin

ISBN: 978-629-7566-39-9

Diterbitkan oleh:

Penerbit UTHM
Universiti Tun Hussein Onn Malaysia
86400 Parit Raja,
Batu Pahat, Johor
No. Tel: 07-453 8698 / 8529
No. Faks: 07-453 6145

Dicetak oleh:

Percetakan Impian SDN BHD
No.67, Jalan Bukit 9
Kawasan Perindustrian Miel
Bandar Baru Seri Alam
81750 Masai, Johor

Laman web: <http://penerbit.uthm.edu.my>

E-mel: pt@uthm.edu.my

<http://e-bookstore.uthm.edu.my>

Penerbit UTHM adalah anggota

Majlis Penerbitan Ilmiah Malaysia

(MAPIM)

Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Perpustakaan Negara Malaysia

Rekod katalog untuk buku ini boleh didapati
dari Perpustakaan Negara Malaysia

ISBN 978-629-7566-39-9

SENARAI PENYUMBANG

1. Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli, (En), Pengerusi Pertubuhan Kebajikan Pondok Rumi Sufi Jawi, Kg Paya Jaras Dalam, Jalan Haji Karim, Bandar Baru Sungai Buloh, Selangor.
2. Anwar Muttaqin, (Dr.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
3. Amirah Izzati Mohd Iskandar Sandakumaran, Pelajar Sarjana, Jabatan Sains Bumi dan Alam Sekitar, Fakulti Sains Teknologi, Universiti Kebangsaan Malaysia.
4. Ermy Azziaty Rozali, (Prof. Madya Dr.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Fakulti Pengajian Islam serta Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.
5. Ezad Azraai Jamsari, (En.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia
6. Farid Mat Zain, (Dr.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
7. Fariza Md Sham FASc (Prof. Dato' Dr.), Institut Islam Hadhari serta Pusat Kajian Dakwah dan Kepimpinan, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
8. Fatin Hazwani Siran, (Dr.) Graduan Doktor Falsafah, Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.
9. Hisham Sabri, (Dr.) Fakulti Ekonomi dan Muamalat, Universiti Sains Islam Malaysia.
10. Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari, (Dr.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
11. Mohd Hafiz Safiai, (Dr.) Pusat Kajian Syariah, Fakulti Pengajian Islam dan Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.

12. Muhammad Fitri Awang, Pelajar Sarjana, Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.
13. Muhammad Syahmi Abu Sofian, Pelajar Sarjana, Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
14. Nor Azam Mat Noor, (En) Ahli Jawatakuasa Falak, Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.
15. Nurul Hafizah Mohd Nor, (Dr.), Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.
16. Roziah Sidik @ Mat Sidek, (Prof. Madya Dr.), Pusat Kajian Bahasa Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Fakulti Pengajian Islam serta Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.
17. Syaidatun Nazirah Abu Zahrin, (Dr.), Pusat Citra Universiti dan serta Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.

KANDUNGAN

SENARAI PENYUMBANG		v
PENGHARGAAN		ix
PRAKATA		xi
BAB SATU	PENCERAKINAN RESPONSIF WARISAN KEILMUAN, ASTRONOMI DAN POLITIK SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Ermy Azziaty Rozali & Anwar Muttaqin</i>	1
BAB DUA	LATAR BELAKANG DAN KEHIDUPAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Muhammad Fitri Awang & Ermy Azziaty Rozali</i>	9
BAB TIGA	MENELUSURI PERSONALITI SHEIKH ABDULLAH FAHIM: RELEVANSI TOKOH ILMUWAN SEPANJANG ZAMAN <i>Fatin Hazwani Siran & Hisham Sabri</i>	35
BAB EMPAT	BUDAYA CINTA ILMU DALAM KELUARGA SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Syaidatun Nazirah Abu Zahrin & Amirah Izzati Mohd Iskandar Sandakumaran</i>	47

BAB LIMA	MADRASAH DAIRAT AL-MAARIF AL-WATANIYAH: MANIFESTASI PERJUANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM DALAM PENDIDIKAN ISLAM <i>Ermy Azziaty Rozali, Roziah Sidik @ Mat Sidek & Farid Mat Zain</i>	63
BAB ENAM	MADRASAH IDRISIAH: KELESTARIAN WARISAN KECENDEKIAAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Ezad Azraai Jamsari, Muhammad Syahmi Abu Sofian, Mohamad Zulfazdlee Abul Hassan Ashari & Anwar Muttaqin</i>	77
BAB TUJUH	REPLIKASI ARTIFAK FALAK SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Nor Azam Mat Noor</i>	105
BAB LAPAN	KE ARAH MEREALISASIKAN PENUBUHAN GALERI SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Mohd Hafiz Safiai & Nor Azam Mat Noor</i>	145
BAB SEMBILAN	SUMBANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM DALAM PEMUPUKAN SEMANGAT PATRIOTIK <i>Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli</i>	161
BAB SEPULUH	KURSI KECEMERLANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM <i>Nurul Hafizah Mohd Nor & Fariza Md. Sam</i>	187

PENGHARGAAN

Penulisan buku ini merupakan sebahagian daripada hasil penyelidikan Geran Pertubuhan Legasi Tun Abdullah Ahmad Badawi (RH-2020-003), Institut Islam Hadhari, Universiti Kebangsaan Malaysia.

PRAKATA

Karya yang dihasilkan untuk dikongsikan kepada khalayak ini adalah hasil daripada penyelidikan yang bertajuk, 'Ketokohan Sheikh Abdullah Fahim dalam Perkembangan Pendidikan Islam dan Ilmu Falak Pada Awal Abad ke-20'. Sheikh Abdullah Fahim atau nama sebenar ialah Abdullah bin Ibrahim bin Muhammad Tahir bin Kamaluddin. Nama gelarannya ialah Haji Abdullah Pak Him. Pak Him adalah merujuk kepada bapanya, Tuan Guru Hj Ibrahim bin Muhammad Tahir, seorang yang alim al-Quran. Perkataan 'Fahim' yang berasal daripada Bahasa Arab membawa maksud 'orang yang faham'. Kesungguhan dan ketekunan Sheikh Abdullah Fahim dalam menuntut ilmu membolehkan beliau menguasai daripada 15 bidang ilmu Islam, termasuklah mahir dalam bidang ilmu astronomi. Ketinggian ilmu beliau bukan sahaja mendapat tempat di hati masyarakat umum, malah mendapat perhatian pihak istana.

Sheikh Abdullah Fahim merupakan seorang ulama Melayu yang hebat dan memberikan sumbangan dalam bidang keilmuan dan juga politik. Beliau meletakkan bidang pendidikan sebagai paksi perjuangan dengan menubuhkan Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah sebagai wadah pembinaan modal insan yang holistik dengan mencurahkan ilmu dan menyemai semangat patriotik. Di samping itu, pemantapan sahsiah juga diberi perhatian melalui penelitian kurikulum yang disediakan oleh beliau ketika menjadi mudir Madrasah Idrisiah. Pemikiran politik Sheikh Abdullah Fahim juga terlihat begitu tersusun dengan memberi penekanan kepada betapa pentingnya bangsa Melayu untuk bersatu bagi mencapai kerukunan dan kesefahaman untuk membangun dan membina negara. Berbanding penulisan lain berkaitan Sheikh Abdullah Fahim, keunikan buku ini mengetengahkan sumbangan dan legasi beliau dalam bidang pendidikan, astronomi dan juga politik sebagai panduan dan korpus ilmu kepada generasi masa kini.

Ucapan setinggi-tinggi penghargaan dirakamkan kepada YB Senator Dato' Jefridin Haji Atan selaku Pengerusi Pertubuhan Legasi Tun Abdullah Ahmad Badawi (LEGASI) kerana memberikan dana untuk

geran penyelidikan ini yang didaftarkan di Pusat Pengurusan Penyelidikan dan Instrumentasi, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) dengan kod penyelidikan RH-2020-00 dan juga Institut Islam Hadhari selaku pusat tanggungjawab (PTj) yang membantu menguruskan proses permohonan penyelidikan ini. Terima kasih juga diberikan kepada rakan-rakan penyelidik, pembantu penyelidik, Perpustakaan Tun Seri Lanang (PTSL), UKM sebagai institusi perpustakaan utama dalam pemerolehan bahan-bahan rujukan bagi melengkap dan menyelesaikan penulisan kajian ini sehingga berjaya diterbitkan kini.

Selain itu, ucapan terima kasih ditujukan kepada pengurusan Sekolah Dairat al-Maarif al-Wataniyah, Kepala Batas, Pulau Pinang, Allahyarham Hj Hussin Hj Hamid, Dato' Mokhtar Petah, Dr Khairil Husaini Jamil, Kulliyah Ilmu Wahyu dan Warisan Islam, Universiti Islam Antarabangsa Malaysia dan juga Dr. Hisham Sabri, Fakulti Ekonomi Muamalat, Universiti Sains Islam Malaysia. Rakaman penghargaan juga turut diberikan kepada rakan akademik, pelajar pihak editorial Penerbit UTHM, kaum keluarga dan juga sahabat handai yang membantu dan memberikan pandangan dalam perkongsian idea dan ilmu, sentiasa mendoakan kejayaan serta sering memberikan dorongan semangat dalam menyiapkan penulisan karya ini. Semoga Allah SWT sentiasa merahmati, mengampuni dan memberkati kehidupan kita bersama, dunia dan akhirat.

Ermy Azziaty Rozali
Ezad Azraai Jamsari
Anwar Muttaqin

B A B

Satu

PENCERAKINAN RESPONSIF WARISAN KEILMUAN, ASTRONOMI DAN POLITIK SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Ermy Azziaty Rozali & Anwar Muttaqin

1.1 Pengenalan

Ulama merupakan penerus tanggungjawab dan peranan para Nabi dan Rasul dalam menyebarkan syariat Islam kepada seluruh umat manusia sepanjang zaman. Bahara yang ditanggung oleh ulama ini penentu kepada maju mundurnya sesebuah tamadun negara bangsa, malapnya sesebuah bangsa serta baik buruknya sekalian umat di bumi ini. Sekiranya ulama berfungsi sebagaimana tugas para Nabi dan Rasul, umat berkenaan akan ampuh dalam mendepani segala macam cabaran dan pancaroba kehidupan. Namun, seandainya ulama berkenaan tidak berfungsi dan berperanan sebaliknya, pastinya akan lemah dan mundur umat berkenaan. Buku suntingan ini ialah satu bentuk penelitian intelektual berkenaan beberapa aspek berkaitan ketokohan Sheikh Abdullah Fahim merangkumi perihal ketokohan, keilmuan, astronomi dan juga sumbangan politik di Tanah Melayu pada abad ke-19M dan ke-20M.

Riwayat hidup ulama menunjukkan kemurnian saluran keilmuan dan pengukuhan pendidikan yang berperanan menyeimbangkan amalan beragama dan sosial masyarakat pada satu-satu zaman. Menerusi bab pertama, sebuah pencerakinan responsif berkenaan warisan keilmuan, astronomi dan politik Sheikh Abdullah Fahim dikemukakan oleh **Ermy Azziaty Rozali dan Anwar Muttaqin** dengan menelusuri setiap penulisan bab dalam karya suntingan ini. Manakala melalui bab kedua pula, **Muhammad Fitri Awang dan Ermy Azziaty Rozali** memaparkan asal keturunan Sheikh Abdullah Fahim, keperibadian, ketokohan dan juga sumbangan beliau melalui penubuhan Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah serta pengajaran di Madrasah Hamidiah dan Madrasah

B A B

Dua

LATAR BELAKANG DAN KEHIDUPAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Muhammad Fitri Awang & Ermy Azziaty Rozali

2.1 PENGENALAN

Sheikh Abdullah Fahim ialah ulama yang tidak asing lagi dalam lipatan sejarah tanah air Malaysia. Beliau merupakan ulama yang dipandang tinggi kedudukannya dalam kalangan umat Islam di Tanah Melayu. Beliau merupakan anak kepada seorang guru agama di Makkah al-Mukarramah dan juga datuk kepada Tun Abdullah Ahmad Badawi, Perdana Menteri Malaysia kelima. Sheikh Abdullah Fahim ialah seorang ulama yang mempunyai kelulusan tertinggi di Masjid al-Haram dan seangkatan dengan Tok Kenali, iaitu antara tokoh ulama Melayu yang terkenal (Nabir 1973). Kecintaan dan kefahaman Sheikh Abdullah Fahim terhadap ilmu melebihi insan biasa. Usaha beliau tidak boleh dipandang mudah dan diperlekeh kerana beliau merupakan antara teras dalam menyampai dan menyebarkan perintah Allah SWT dan Nabi Muhammad SAW di Tanah Melayu.

Sumbangan Sheikh Abdullah Fahim dalam bidang pendidikan melalui penubuhan Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah ialah sumbangan yang besar bagi umat Islam pada era penjajahan. Penulisan bab ini memberi fokus pada sumbangan Sheikh Abdullah Fahim, iaitu seorang ulama yang disegani di Tanah Melayu sebelum era kemerdekaan dan selepas mencapai kemerdekaan. Sheikh Abdullah Fahim telah mengikut jejak langkah para ulama terdahulu yang mentaati seruan Nabi Muhammad SAW dalam memperjuangkan agama Islam dengan berteraskan perjuangan ulama Ahli Sunnah wal Jamaah. Bermula dengan semangat untuk mendalami ilmu di Makkah dan seterusnya beliau terlibat secara langsung dalam bidang pendidikan di Tanah Melayu dan

1946. Beliau pernah meninggalkan pesan kepada para pejuang tanah air sebagaimana berikut (Arkib Negara Malaysia 2004):

Bila kita dah merdeka, jangan pula ada pemimpin-pemimpin yang mengaut kekayaan di atas belakang rakyat.

Orang Melayu mesti berjuang kerana Allah SWT, berjuang untuk memerdekakan tanah air kerana Allah SWT. Kita bangsa Melayu, Islam menerima kebangsaan, kebangsaan tak boleh tolak Islam.

Kita perlu berbangga kerana memiliki tokoh yang tidak pernah jemu untuk melaungkan tanda perjuangan demi kemerdekaan anak bangsa. Sheikh Abdullah Fahim ialah tokoh berkenaan, segala keringat dan perjuangan beliau perlu dititikberatkan oleh rakyat Malaysia dan khususnya kepada umat Islam pada zaman sekarang agar generasi mendatang sentiasa mengenang titik peluh dan keringat para pejuang tanah air ini.

2.7 RUJUKAN

- Ali Aziz. 2004. *Ilmu Dakwah*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
- Arkib Negara Malaysia. 2004. *Haji Abdullah Fahim: Ketokohan dan Sumbangannya*. Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- al-Bayhaqi, Ahmad ibn al-Husayn. 2000. *al-Madkhal ila al-Sunan al-Kubra*. al-Riyad: Adwa' al-Salaf.
- Ermy Azziaty Rozali, Ameer Yuwsuef Khan Zubair Khan & Syaidatun Nazirah Abu Zahrin. 2021. Peranan Sheikh Abdullah Fahim dalam pendidikan dan politik masyarakat Melayu. *Jurnal Antarabangsa Kajian Asia Barat*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia. <http://journalarticle.ukm.my/18032/>.
- Fadhullah Jamil. 1996. *Tuan Haji Abdullah Fahim: Riwayat Hidup dan Sumbangan Terhadap Masyarakat dalam Sejarah Islam Pulau Pinang: Tokoh dan Sumbangan*. Pulau Pinang: Jabatan Agama Islam Pulau Pinang.
- Fadhullah Jamil. 2003. Haji Abdullah Fahim: Tokoh agama dari Pulau Pinang. Kolokium Kebangsaan Melayu Pulau Pinang. Dewan Budaya, Universiti Sains Malaysia, 17-18 September.
- Ibnor Azli Ibrahim, Mohd Razlan Ahmad & Mohd Hafiz Safiai. 2013. Balai cerap astrofiqh di Malaysia: Kesenambungan ilmu falak syarie dari Asia Barat. *International Journal of West Asian Studies* 2(5): 35-50.

- Ismail Abdullah. 2019. Sheikh Abdullah Fahim's works and contributions to the development of Islamic civilization in the Malay world. *Proceedings of the International Conference on Islam in Malay World IX*, hlm. 454-469.
- Ismail Ahmad. 1977. Haji Abdullah Fahim (Tokoh ulama). *Majalah Pengasuh*. Bil. 428. Kota Bharu: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Ismail Che Daud. 2012. *Tokoh-Tokoh Ulama' Semenanjung Melayu*. Kota Bharu: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Mat Rofa Ismail. 2010. *Ilmu Falak: Satu Penerokaan. Bengkel Perencanaan Pembangunan Intelik: Pembinaan Sains dan Teknologi Melayu*. Serdang: Jabatan Matematik, Universiti Putra Malaysia.
- Mohd Fadli Ghani. 2019. *PAS 1951-1957 Penubuhan, Dinamisme Organisasi, Kepimpinan dan Ideologi*. Batu Caves: KUIZM Publications.
- Mokhtar Petah. 1997. *Sheikh Abdullah Fahim: Penentu Tarikh Kemerdekaan Negara 31 Ogos '57*. Kuala Lumpur: Pustaka Antara Sdn. Bhd.
- Mokhtar Petah. 2022. Sejarah Pembelajaran di Daeratul Ma'arif al-Wataniah. Temu Bual, 28 September.
- Muhammad Ayman al-Akiti, Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli & Muhammad Amir Ashraf Rosdin. 2020. *Shaykh 'Abdullah Fahim 'Ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dan Perjuangan Kebangsaan*. Kuala Lumpur: Akademi Jawi Malaysia.
- Muhammad Khairi Mahyuddin, Zakaria Stapa & Faudzinaim Badarudin. 2010. Wan Sulaiman b. Wan Siddik dan sumbangannya dalam perkembangan dakwah Islamiah di negeri Kedah. Kertas Kerja Kolokium Pak Wan Sulaiman. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Munir. 2009. *Metode Dakwah*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
- Nabir Abdullah. 1973. Maahad II Ihya Assyarif Gunung Semanggol 1934-1956. Latihan Ilmiah. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- New Straits Times*. 2007. Voice in the background that spoke volumes. <http://lib.perdana.org.my>.
- Nor Adina Abdul Kadir. 2010. Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Kuala Kangsar Perak: Sejarah dan sumbangannya terhadap pendidikan Islam dari tahun 1985-1999. Tesis Sarjana. Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Nor Azam Mat Noor. 2010. *Warisan Falak Sheikh Abdullah Fahim*. Pulau Pinang: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.

- Shuib Mohd Amin. 1991. Tuan Haji Abdullah Fahim – Latar belakang kehidupan, pendidikan dan sumbangan kepada dakwah dan kesedaran ummah. Seminar Tokoh Ulama Ke-2. Anjuran ABIM dengan kerjasama Majlis Agama Islam Pulau Pinang, 2-3 Mac.
- Sohana Abdul Hamid. 2019. Sheikh Abdullah Fahim - Seorang ulamak yang dinamis. *Prosiding Persidangan Antarabangsa Tokoh Ulama Melayu Nusantara ke-3*, hlm. 343-351.
- Syed Muhammad Dawilah al-Edrus & Nik Haslinda Nik Hussin. 2007. *Syeikh Abdullah Fahim: Tokoh Intelek Melayu dan Pejuang Kemerdekaan*. Johor: Penerbit UTHM.
- Tajuddin Saman & Abd. Manaf Ahmad. 2006. *Tokoh-tokoh Agama dan Kemerdekaan di Alam Melayu*. Kuala Lumpur: Yayasan Dakwah Islam Malaysia.
- Utusan Malaysia*. 2004. Peristiwa falak - Detik kemerdekaan.
- Wan Shamsudin Mohd Yusof. 1996. Haji Wan Sulaiman bin Wan Sidek (1874-1935). Dlm. *Biografi Ulama Kedah Darul Aman*. Alor Setar: Lembaga Muzium Negeri Kedah Darul Aman.
- Zulkiple Abd. Ghani, Othman Talib, Farid Mat Zain & Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Sheikh Abdullah Fahim: Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

B A B

Tiga

MENELUSURI PERSONALITI SHEIKH ABDULLAH FAHIM: RELEVANSI TOKOH ILMUWAN SEPANJANG ZAMAN

Fatin Hazwani Siran & Hisham Sabri

3.1 PENGENALAN

Sheikh Abdullah Fahim merupakan seorang tokoh yang tersohor di Alam Melayu. Kebolehan kebijaksanaan dan keperibadian beliau menjadikan beliau antara tokoh yang disegani dan masih dihormati sehingga kini. Antara catatan biografi beliau yang masih menjadi rujukan sehingga kini adalah keilmuan dalam bidang ilmu falak, pendidikan, politik serta kebijaksanaan beliau menetapkan tarikh bersejarah bagi Tanah Melayu mencapai kemerdekaan.

Sebagai seorang tokoh yang diiktiraf di seluruh Alam Melayu, personaliti beliau antara perkara menarik untuk dikupas dan menjadi intisari kehidupan generasi kini dan akan datang dengan mengambilnya sebagai contoh teladan kejayaan kehidupan di dunia dan akhirat. Sememangnya personaliti beliau bukanlah bersifat *self profit* (menguntungkan diri sendiri), malahan ianya menjadi inspirasi dan membawa kebaikan kepada ummah keseluruhannya.

Secara umumnya, dalam psikologi terdapat lima dimensi personaliti iaitu personaliti mempunyai sikap terbuka (*openess to experience*), mempunyai kesedaran (*conscientiousness*), bersifat sosial (*extraversion*), berpendapat sama (*agreeableness*) dan bersifat narsistik (*neuroticism*). Dimensi-dimensi yang dikemukakan adalah cenderung bagi suatu perubahan yang berlaku terhadap ciri-ciri keperibadian seseorang individu yang memberi kesan terhadap matlamat seseorang kepada kehidupan mereka dan konsep kendirinya (Costa & McCrae 1992; Costa & McCrae 2008). Personaliti-personaliti ini lahir hasil daripada pembentukan tret sumber iaitu

Jangan menjaga tepi kain orang mencari kesalahan.
Kerana bukan kamu yang menguasai makhluk ini.
Jangan asyik mencari keaiban orang.
Serahkan urusan makhluk kepada Pencipta.
Barulah selamat dan mendapat pahala.

3.8 RUJUKAN

- Alimov, K. & Arabov, I. 2022. Issues of personality structure in modern Islamic psychology. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences* 5: 19-22.
- Boyle, G.J., & Cattell, R.B. 1984. Proof of situational sensitivity of mood states and dynamic traits—ergs and sentiments—to disturbing stimuli. *Personality and Individual Differences* 5(5): 541-548.
- Costa P.T. & McCrae, R.R. 2008. *The Revised Neo Personality Inventory (NEO-PI-R)*. New York: Sage Publications, Inc.
- Costa, P.T. & McCrae, R.R. 1992. *Professional Manual: Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI-R) and NEO Five-factor Inventory (NEO-FFI)*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Ghani, M.F. 2017. Biografi PAS – Ustaz Haji Ahmad Badawi: Pengasas Pemuda PAS. Pusat Penyelidikan PAS Pusat (PPP). 10 Mei.
- Livesley, W.J. & Jang, K.L. 2008. The behavioral genetics of personality disorder. *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 4: 247-274.
- Mudir Madrasah Idrisiah yang disegani: Syeikh Abdullah Fahim. 2000. Dlm. A.R. Noor (pnyt.), *Jurnal Khas Madrasah Idrisiah 2000*, hlm. 19-25. Kuala Kangsar: Madrasah Idrisiah.
- Mesut Idriz & Syed Ali Tawfiq al-Attas. 2007. *The Ijazah of Abdullah Fahim*. Kuala Lumpur: MPH Publishing.
- Roberts, B.W. & DelVecchio, W.F. 2000. The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin* 126(1): 3-25.
- Wan Mohd Shaghir Abdullah. 2009. *Koleksi Nusantara Jilid 1*. Kuala Lumpur: Khazanah Fathaniyah.
- Zulkiple Abd. Ghani, Othman Talib, Farid Mat Zain & Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Syeikh Abdullah Fahim: Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia.

B A B

Empat

BUDAYA CINTA ILMU DALAM KELUARGA SHEIKH ABDULLAH FAHIM

*Syaidatun Nazirah Abu Zahrin & Amirah Izzati Mohd Iskandar
Sandakumaran*

4.1 PENGENALAN

Cinta bererti perasaan sangat sayang atau terlalu mengingini akan sesuatu. Dalam bahasa Inggeris disebut sebagai *love*, *passion* manakala dalam bahasa Arab disebut sebagai *al-hubb* di samping ada istilah yang pelbagai lagi (al-Jauziyyah 1997). Kesemuanya merujuk kepada pengertian yang sama iaitu keinginan yang bersangatan kerana rasa kasih dan cenderung hati kepada sesuatu. Muhammad (2010) menyatakan kalimah *al-hubb* berasal daripada *al-habb* yang bermaksud benih. Ia adalah gambaran sebutir biji benih yang jatuh ke tanah yang akan menumbuhkan pohon baru dan cantik. Daripada kecintaan kepada Allah SWT ini terbit dimensi cinta yang lain seperti yang dirumuskan oleh Syaidatun Nazirah (2013) sebagai cinta kepada Rasulullah SAW, cinta kepada ibu bapa, cinta kepada makhluk, cinta kepada ilmu dan cinta kepada kebaikan. Setiap sesuatu ini saling berkait antara satu sama lain kerana paksinya sama iaitu kecintaan kepada Allah SWT.

Kekuatan cinta ilmu terzhahir dalam kehidupan Haji Abdullah Fahim yang diberi gelaran Pak Him (1869-1961) dan juga dikenali sebagai Sheikh Abdullah Fahim. Sheikh Abdullah Fahim telah dilahirkan di Makkah pada tahun 1869. Ayahnya Haji Ibrahim bin Tahir berasal dari Patani ialah seorang guru al-Quran di Makkah. Oleh sebab bapanya seorang ulama yang lama tinggal di Makkah tidak jauh dari Kaabah, lantas Sheikh Abdullah Fahim telah berminat dengan usaha mendalami Islam dan al-Quran sejak dari kecil lagi (Ismail 1996). Bab ini akan mengulas mengenai budaya cinta ilmu secara umum, budaya cinta ilmu dalam keluarga Sheikh Abdullah Fahim, mencontohi ulama dan menjadi rujukan, cinta ilmu dan

Perjuangan cinta ilmu Sheikh Ahmad Badawi dan keluarganya tidak hanya terhad dalam bidang politik sahaja, malah, ia melibatkan urusan tadbir negara dan perkembangan yang pesat dalam sistem Pendidikan rakyat Tanah Melayu dan Malaysia. Tidak lama setelah kembali dari Bukit Chandan, Kuala Kangsar pada hujung tahun 1947 atau awal tahun 1948, Sheikh Abdullah Fahim telah dilantik sebagai Mufti Pulau Pinang dan Seberang Perai yang pertama. Beliau terus berkhidmat sebagai Mufti hingga menghembuskan nafas terakhir ketika usia 81 tahun pada 27 April 1961, jam 8.15 pagi (Zulkiple et al. 2006).

4.5 KESIMPULAN

Merujuk kepada perjalanan hidup Sheikh Abdullah Fahim dan keluarga beliau, dapatlah disimpulkan bahawa kecintaan terhadap ilmu memberi kesan yang sangat besar kepada pembangunan ummah. Dalam hal ini, cinta ilmu didapati mempunyai hubungan secara langsung dengan pembangunan ummah melalui aktiviti-aktiviti keilmuan seperti berguruguru dengan ulama-ulama dari pelbagai negara, menguasai beberapa bahasa, menjaga silaturahim dengan setiap orang yang dikenali, berselawat dan berqasidah, menjaga keperibadian mulia dan menyantuni pelajar dalam pelbagai aspek kehidupan.

4.6 RUJUKAN

- Aisha Utz. 2011. *Psychology from the Islamic Perspective*. London: International Islamic Publishing House.
- Badrudin, M.N. 2017. Amal dua sistem. *Harian Metro*, 29 Mei
- Fadhlullah Jamil. 2003. Haji Abdullah Fahim: Tokoh agama dari Pulau Pinang. *Prosiding Kolokium Kebangsaan Melayu Pulau*, hlm. 1-23.
- Ibn al-Ghazali, Muhammad bin Muhammad. 2003. *Minhaj al-'Abidin*. Terj. Engku Ali Engku Endut. Kuala Lumpur: Pustaka Darul Iman.
- Ibn Khallikan, Muhammad ibn Abi Bakar. 1977. *Wafayat al-A'yan wa Anba' Abna' al-Zaman*. Tahqiq. Hassan 'Abbas. Bayrut: Dar Sadir.
- Ismail Abdullah. 2019. Sheikh Abdullah Fahim's works and contributions to the development of Islamic civilization in the Malay world. *Conference Proceedings ICONIMAD 2019*, hlm. 453-469.
- Ismail Che Daud. 1996. *Tokoh-tokoh Ulama' Semenanjung Melayu (2)*. Kota Bharu: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.

- al-Jauziyyah, Muhammad bin Abi Bakr. 1997. *Taman Orang-orang yang Cinta dan Rindu (Menurut al-Quran dan Sunnah)*. Terj. Kathur Suhardi. Batu Caves: ALBAZ Publishing and Distribution Sdn. Bhd.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021a. Educational thought of Shaykh Abdullah Fahim: A review in the study of Hadis. *Tasfiyyah: Jurnal Pemikiran Islam* 5(2): 267-283.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021b. Philosophy of education according to Shaykh Abdullah Fahim. *SHE Journal: Social Sciences, Humanities and Education Journal* 2(3): 230-241.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021c. Shaykh Abdullah Fahim's views on Salawat in a psychological perspective. *IJIP: Indonesian Journal of Islamic Psychology* 3(2): 161-174.
- Marzukai Ibrahim. 1994. Budaya ilmu: Perspektif al-Quran dan pendidikan Malaysia. Sarjana Pengajian Islam. Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohd Hafiz Safiai, Noor Izzati Ab Rahman, Khadijah Ismail, Mohd Izhar Ariff Mohd Kashim & Ezad Azraai Jamsari. 2020. The modern dimension of the astrolabe as an innovation of ancient technology. *International Journal of Innovation, Creativity and Change* 13(5): 61-75.
- Mokhtar Petah. 1997. *Sheikh Abdullah Fahim Penentu Tarikh Kemerdekaan Negara 31 Ogos '57*. Kuala Lumpur: Pustaka Antara.
- Muhammad Ayman al-Akiti, Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli & Muhammad Amir Ashraf Rosdin. 2020. *Shaykh 'Abdullah Fahim 'Ulama Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah dan Perjuangan Kebangsaan*. Kuala Lumpur: Akademi Jawi Malaysia.
- Muhammad, G. 2010. *Love in the Holy Quran*. Chicago: Kazi Publications, Inc. Nazneen Ismail & Syaidatun Nazirah Abu Zahrin. 2017. *Cinta Ilmu dan keperibadian*
- Muslim Cemerlang. Dlm. Syaidatun Nazirah Abu Zahrin, Nazneen Ismail & Nur Hidayah Abd. Malik (pnyt.). *Cinta Ilmu dan Kecemerlangan: Transformasi Modal Insan*. Seremban: Itqans Publication Sdn. Bhd.
- Nor Azam Mat Noor. 2004. Peristiwa falak – Detik kemerdekaan Malaysia. *Utusan Malaysia*, 31 Ogos.
- Nor Azam Mat Noor. 2010. *Warisan Falak Syeikh Abdullah Fahim*. Pulau Pinang: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.

- Ruzman Md. Noor, Rahimin Affandi Abd. Rahim, Muhammad Kamil Abd Majid, Abdul Karim Ali, Nor Adina Abdul Kadir, Syed Mohd Jeffri Syed Jaafar & Norhidayah Yusoff. 2014. Peranan Institut Pengajian Tinggi Islam dalam pembangunan modal insan di Malaysia: Satu analisis. *Jurnal Kemanusiaan* 22: 1- 20.
- Sabri Abdul Rahman. 1992. *Syeikh Othman Sarawak, 1863-1921: Tokoh Ulama Bumi Kenyalang*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Syaidatun Nazirah Abu Zahrin, Nazneen Islam & Nur Hidayah Mohd Abd Malik. 2016. Cinta ilmu dan transformasi modal insan dalam tamadun Islam. *Prosiding Seminar Kebangsaan Tamadun & Warisan Islam (TAWIS)*, hlm. 163-176.
- Syaidatun Nazirah Abu Zahrin. 2013. Kefahaman remaja Melayu terhadap konsep cinta dalam Islam dan hubungannya dengan pemikiran rasional dan akhlak percintaan. Tesis Doktor Falsafah. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Tajudin Saman & Ab Manaf Ahmad. 2006. *Tokoh-tokoh Agama dan Kemerdekaan di Alam Melayu*. Kuala Lumpur: Yayasan Dakwah Islam Malaysia.
- Wan Mohd Nor Wan Daud. 1988. *Budaya Ilmu: Konsep, Prasyarat dan pelaksanaan di Malaysia*. Kuala Lumpur: Nurin Enterprise.
- Zaini Ujang. 2009. *Menghayati Budaya Ilmu: Faham Ilmu, Amalan dan Panduan*. Ed.2. Skudai: Penerbit Universiti Teknologi Malaysia.
- Zulkipl Abd. Ghani, Othman Talib, Farid Mat Zain & Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Sheikh Abdullah Fahim: Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

B A B

Lima

MADRASAH DAIRAT AL-MAARIF AL-WATANIYAH: MANIFESTASI PERJUANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM DALAM PENDIDIKAN ISLAM

Ermy Azziaty Rozali, Roziyah Sidik @ Mat Sidek & Farid Mat Zain

5.1 PENGENALAN

Pulau Pinang mempunyai kedudukan yang strategik sejak abad ke-18 sebagai pusat perdagangan yang membawa perkembangan kepada negeri tersebut. Masyarakat yang terdiri daripada pelbagai budaya dan kaum dengan amalan sosiobudaya masing-masing saling bersaing di pulau tersebut. Masyarakat Melayu Islam tidak terkecuali daripada persaingan ini. Mereka mempunyai ruang dalam membentuk acuan dan identiti yang tersendiri. Namun, dalam konteks sejarah tamadun masyarakat Melayu, pendidikan separa formal apabila surau dan masjid berfungsi sebagai pusat pengajaran ilmu agama. Bermula daripada institusi keagamaan ini, pengajian pondok dibangunkan dan dikembangkan kepada bentuk madrasah dan sekolah agama pada hari ini, meskipun pengajian yang dijalankan pada peringkat awal lebih bersifat keagamaan dan tradisional, sistem yang berpusatkan masjid inilah yang menyumbang ke arah kemajuan masyarakat Pulau Pinang. Antara lokasi terawal pendidikan Islam separa formal adalah di Batu Uban. Kawasan ini merupakan penempatan masyarakat Melayu paling awal diwujudkan iaitu sekitar 1730-an, lama sebelum Francis Light datang ke Pulau Pinang pada tahun 1786. Bukti surau yang dibina adalah pada tahun 1734 yang kemudiannya dinaiktaraf menjadi masjid jamek yang menghimpunkan bilangan jemaah yang mencukupi untuk menunaikan solat jumaat (Shohana 2016).

Pendidikan agama awal ini boleh dikategorikan kepada tiga model yang berbeza. Pertama, ulama Melayu terawal iaitu Sheikh Zainal Abidin al-Fatani dan Sheikh Hussein Kedah al-Banjari yang mengadaptasi model pendidikan pondok tradisional yang diwarisi daripada sistem

Ini jelas menunjukkan Sheikh Abdullah Fahim mengaplikasi kepakaran dan ilmu dalam memberikan pandangan dan tindakan (Muhammad Ayman et al. 2020).

5.6 KESIMPULAN

Sumbangan dan peranan yang dimainkan oleh Sheikh Abdullah Fahim dalam bidang pendidikan dan keilmuan seharusnya menjadi inspirasi daripada guru dan golongan pendidik di negara ini. Aspek pendidikan dijadikan wadah awal untuk menyemai perasaan cinta akan negara. Ini kerana mengikut beliau, masalah yang dihadapi oleh orang Melayu pada ketika itu dapat diselesaikan dengan mendidik masyarakat dan menuntut kemerdekaan atas usaha sendiri. Justeru, Sheikh Abdullah Fahim mengetengahkan ilmu sebagai paksi perjuangan beliau apabila madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah yang melalui namanya sahaja sudah menggambarkan sebuah visi pembinaan modal insan yang lengkap dengan keilmuan dan semangat patriotik. Dalam masa yang sama, nilai lain seperti disiplin dan pemantapan sahsiah juga diberi perhatian melalui penelitian kurikulum yang disediakan oleh beliau ketika menjadi mudir Madrasah Idrisiah. Idea politik yang dipraktik oleh Sheikh Abdullah juga terlihat begitu rapi dan tersusun. Pada peringkat permulaan, Sheikh Abdullah memberi penekanan kepada betapa pentingnya bangsa Melayu untuk bersatu sebagai sebuah entiti yang digeruni serta memperlihatkan sifat kepimpinan mengikut garis panduan Islam. Kesatuan dalam bangsa perlu dimantapkan agar mudah mencapai kata sepakat dan kesefahaman. Semoga sumbangannya dan dedikasinya itu menjadi inspirasi kepada golongan pemimpin dan masyarakat di negara ini. Kajian ini juga sebagai manifestasi untuk menghargai seorang tokoh yang banyak memberikan sumbangan kepada masyarakat di negara ini.

5.7 RUJUKAN

- Ahmad Hashimi. 2021 *Panduan Bangsa Mengandung Akhlak, Adab, Pergaulan dan lain-lain*. Kuala Lumpur. Akademi Jawi Malaysia.
- Fadhullah Jamil. 1994. Dairat al-Maarif al-Wataniyyah. Dlm. *Ensiklopedia Sejarah dan Kebudayaan Melayu*, hlm. 573-574. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ismail Abdullah. 2019. Sheikh Abdullah Fahim's works and contributions to the development of Islamic civilization in the Malay world. *Conference Proceedings ICONIMAD: International Conference on Islam in Malay World IX*, hlm. 456- 469.

- Kamarul Afendey Hamimi. 2018. Kaum Muda penggerak kesedaran kemerdekaan Tanah Melayu 1906-1957. Tesis Doktor Falsafah. Fakulti Sains Kemanusiaan. Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021. Philosophy of education according to Shaykh Abdullah Fahim. *Social Sciences, Humanities and Education Journal (SHE Journal)* 2(3): 230-241.
- M.A. Fawzi Basri 1986. Perak sebelum dan selepas Perang Dunia Kedua: Satu analisis tentang nasionalisme orang Melayu. *Analisis* 1(1): 121-160.
- Mahani Musa. 2012. *Kongsi Gelap Melayu di Negeri-negeri Utara Pantai Barat Semenanjung Tanah Melayu 1821-1940-an*. Kuala Lumpur: Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society.
- Mokhtar Petah. 1997. *Sheikh Abdullah Fahim: Penentu Tarikh Kemerdekaan Negara 31 Ogos '57*. Kuala Lumpur: Pustaka Antara Sdn. Bhd.
- Muhammad Ayman al-'Akiti, Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli & Muhammad Amir Ashraf Rosdin. 2020. *Shaykh 'Abdu'llah Fahim: 'Ulama' Ahl al-Sunnah wa al- Jama'ah dan Perjuangan Kebangsaan*. Kuala Lumpur: Akademi Jawi Malaysia.
- Nor Azam Mat Noor. 2010. *Warisan Falak Sheikh Abdullah Fahim*. Pulau Pinang: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang
- Sohana Abdul Hamid. 2019. Syeikh Abdullah Fahim - Seorang ulama yang dinamis. *Prosiding Persidangan Antarabangsa Tokoh Ulama Melayu Nusantara 2019*, hlm. 345-351
- Shohana Husin. 2016. Tokoh dan institusi pendidikan Islam di Pulau Pinang. Dlm. Muhammad Salleh & Mahani Musa (pnyt.). *Masyarakat Melayu Pulau Pinang dalam Arus Sejarah*, hlm. 45-74. Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia.
- Zulkiple Abd. Ghani, Othman Talib, Farid Mat Zin dan Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Sheikh Abdullah Fahim: Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam. Universiti Kebangsaan Malaysia.

B A B

Enam

MADRASAH IDRISIAH: KELESTARIAN WARISAN KECENDIAKAAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM

*Ezad Azraai Jamsari, Muhammad Syahmi Abu Sofian, Mohammad
Zulfazdlee Abul Hassan Ashari & Anwar Muttaqin*

6.1 PENGENALAN

Penubuhan dan pengembangan Madrasah Idrisiah mempunyai kaitan yang sangat rapat dengan institusi sultan dan ulama. Adat dan budaya orang Melayu yang sentiasa menyanjung dan menjaga institusi kesultanan Melayu menjadi misi penting kepada Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Perak. Madrasah Idrisiah ini juga berjaya mengumpulkan sejumlah ulama yang cukup disegani malah turut menasihati raja pemerintah agar cintakan umat dan agamanya. Masjid Ubudiah yang menjadi mercu tanda ketinggian agama merakam detik bersejarah Almarhum Paduka Sultan Iskandar Shah Qaddasallah mencemar duli sebulan sekali menyampaikan kuliah kepada kadi dan mufti (Nor Adina 2011). Semasa hayatnya, Sheikh Abdullah Fahim merupakan guru besar Madrasah Hamidiah, Alor Setar dan Madrasah Idrisiah, Kuala Kangsar. Di kampung halamannya di Kepala Batas, beliau mengasaskan Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah. Ketiga-tiga institusi pendidikan ini telah melahirkan ramai tokoh penting negara. Selain itu, tujuan lain kajian ini adalah untuk menganalisis perkaitan antara pemikiran asas tentang pengetahuan dan sikap orang Melayu terhadap sains. Perubahan yang dilakukan oleh Sheikh Abdullah Fahim dalam mengembangkan ilmu telah dinilai (Khairul 2021).

Pendekatan yang digunakan Sheikh Abdullah Fahim dalam menyusun atur kehidupan seharian pelajar madrasah memperlihatkan penekanan terhadap disiplin dan sahsiah pelajar. Beliau menggunakan pendekatan yang kreatif dalam menyelesaikan masalah berkenaan pengurusan madrasah ini semua adalah demi mengangkat dan melahirkan masyarakat yang berilmu. Usaha beliau dalam mendidik anak bangsa dilanjutkan

Hasil didikan Sheikh Abdullah Fahim dan beberapa orang guru di Madrasah Idrisiah turut melahirkan beberapa orang tokoh ulama seperti Sheikh Abu Bakar al-Baqir dan Ustaz Mustafa Abdul Rahman. Secara keseluruhannya kita dapat melihat penglibatan Sheikh Abdullah Fahim di Madrasah Idrisiah dengan merujuk kepada sumbangannya.

6.6 RUJUKAN

- Abu Sadat Nurullah. 2015. The development of Islamic religious education in Malaysia. Tesis Dr. Fal. Department of Sociology, University of Alberta.
- Ahmad Ahmad Rusdi & Jamadluddin Abdul Rahman. 2020. Abu Bakar al-Baqir. Tokoh pendidikan dan pejuang kemerdekaan. *Jurnal Penyelidikan Dedikasi* 18(1): 93-103.
- Aisyah Ab Rahim, Ahmad Sabri Osman & Fairuzah Basri. 2021. Kehebatan pendakwah silam dalam memperjuangkan agama Islam semasa zaman penjajahan di Tanah Melayu. *al-Irsyad: Journal of Islamic and Contemporary Issues* 6(1): 671-679.
- Ermy Azziaty Rozali, Ameer Yuwsuef Khan Zubair Khan & Syaidatun Nazirah Abu Zahrin. 2021. Peranan Sheikh Abdullah Fahim dalam pendidikan dan politik masyarakat Melayu. *International Journal of West Asian Studies (IJWAS)* 13: 288-298.
- Fadhlullah Jamil. 2003. Haji Abdullah Fahim: Tokoh agama dari Pulau Pinang. *Prosiding Kolokium Kebangsaan Melayu Pulau*, hlm. 1-23.
- Hamedi Mohd Adnan. 2010. Penerbitan majalah agama sebelum Perang Dunia Kedua: Antara tanggungjawab sosial dengan perniagaan. *SEJARAH: Journal of the Department of History* 18(18): 87-110.
- Ibnor Azli Ibrahim, Mohd Razlan Ahmad & Mohd Hafiz Safiai. 2013. Balai cerap astrofiqh di Malaysia: Kesenambungan ilmu falak syarie dari Asia Barat. *International Journal of West Asian Studies (IJWAS)* 5(2): 35-50.
- Ismail Abdullah. 2019. Sheikh Abdullah Fahim's works and contributions to the development of Islamic civilization in the Malay world. *Conference Proceedings ICONIMAD 2019*, hlm. 453-469.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021. Educational Psychology thinking according to Shaykh Abdullah Fahim. *Junral Andi Djemma: Jurnal Pendidikan* 4(2): 50-58.

- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021. Educational thought of Shaykh Abdullah Fahim: A review in the study of Hadis. *TASFIYYAH: Jurnal Pemikiran Islam* 5(2): 267-283.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021. The concept knowledge according to Abdullah Fahim's educational thought. *DIDAKTIKA Jurnal Pemikiran Pendidikan* 28(1):31-42.
- Khairul Nizam Zainal Badri. 2021. Philosophy of education accoding to Shaykh Abdullah Fahim. *SHE Journal: Social Sciences, Humanities and Education Journal* 2(3): 230-241.
- Mohd Hafiz Abdul Salam. 2021. Tokoh Islam. *Edisi MAIS*: 18.
- Muhammad Taufiq Mohd Mokhani & Ahmad Mahyuddin Hassan. 2021. Kajian terhadap ketokohan ulama pengajian ilmu Hadith di Nusantara. *Proceedings of International Seminar on Islamic Education and Peace I*, hlm. 260-269.
- Muhamad Fadly Ismail, Nor Hafizi Yusof & Wan Ruswani Wan Abdullah. 2017. Metodologi dan pemikiran dan Syaykh Mustafa Abdul Rahman: Kajian terhadap karya Tafsir al-Quran al-Hakim juzu' satu. *Journal of Ma'alim al-Quran wa al-Sunnah* 12(13): 93-105.
- Mustaffa Abdullah. 2008. Pengaruh *Tafsir al-Manar* dan kesannya kepada perjuangan reformis tempatan memartabatkan pendidikan orang-orang Melayu. *Jurnal Pengajian Melayu* 19: 108-125.
- Nur Hidayu Jamaluddin & Faisal Ahmad Shah. 2015. Fiqh al-Hadith Abdul Halim al-Hadi dan sumbangannya dalam bidang Hadith: Tumpuan kepada Kitab Ilham al-Bari Syarh Sahih Bahasa Melayu. *Jurnal Usuluddin* 41: 47-72.
- Nor Adina Abdul Kadir. 2011. Peranan ulama dalam perkembangan intelektualisme di Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Perak sebelum merdeka. *Proceedings of World Congress for Islamic History and Civilization: Islam Education*, hlm. 81-99.
- Nor Adina Abdul Kadir & Mohd Roslan Mohd Nor. 2012. The role of ulama in reconstructing of religious education in Malaysia during early 20th century. *Middle-East Journal of Scientific Research* 11(9): 1257-1265.
- Nor Adina Abdul Kadir, Mohd Farhan Abd Rahman & Mohamad Shafiei Ayub. 2020. The relationship between the ulama and Malay intellectuals in the development of Islamic education in Perak, 1922-1999. *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences* 10(4): 495-508.

- Nor Adina Abdul Kadir, Mohd Farhan Abd Rahman, Hamidah Jalani, Muhd Imran Abd Razak, Ahmad Firdaus Mohd Noor & Nurul Kamalia Yusuf. 2021. The contribution of reformist movement to the development of Islamic education in Malaya after independence. *International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences* 11(5): 346-355.
- Nor Azam Mat Noor. 2010. *Warisan Falak Syeikh Abdullah Fahim*. Pulau Pinang: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.
- Ramli Saadon, Khairi Ariffin & Ishak Saat. 2016 Perkembangan pendidikan orang Melayu di Malaya sebelum kemunculan *Western-Type-Education*. *Perspektif Jurnal Sains Sosial dan Kemanusiaan* 8(2): 79-96.
- Sohana Abdul Hamid. 2019. Syeikh Abdullah Fahim – Seorang ulamak yang dinamis. *Prosiding Persidangan Antarabangsa Tokoh Ulama Melayu Nusantara 2019*, hlm. 343-351.
- Suhaimi Mhd Sarif & Yusof Ismail. 2021. Remedial strategies in response to awareness of some collective and institutional Islamic concepts. *Proceedings of the 2nd Kedah International Zakat Conference 2021 (KEIZAC 2021)*, hlm. 1-10.
- Susiknan Azhari. 2010. Perkembangan kajian astronomi Islam di alam Melayu. *Journal of Fiqh* 7: 167-184.
- Syed Muhammad Dawilah al-Edrus. 2003. Pendidikan awal Melayu Pulau Pinang: Wacana ketamadunan dan jati diri. *Prosiding Kolokium Kebangsaan Melayu Pulau Pinang*, hlm. 1-23.
- Zulkiple Abd. Ghani, Othman Taib, Farid Mat Zain & Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Syeikh Abdullah Fahim Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

B A B

Tujuh

REPLIKASI ARTIFAK FALAK SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Nor Azam Mat Noor

7.1 PENGENALAN PERALATAN FALAK SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Sheikh Abdullah Fahim adalah salah seorang tokoh ulama yang berwibawa dan pemergiannya telah meninggalkan satu ruang kosong untuk diisi pula untuk generasi yang terkemudian. Penubuhan Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah yang menjadi pemangkin kepada golongan cerdik pandai untuk melangsungkan tradisi keilmuan ulama terdahulu (Nor Azam 2004). Kepakaran Sheikh Abdullah Fahim dalam bidang falak dan astronomi menjadi rujukan oleh para pengkaji yang terkemudian. Kajian ini menumpukan kepada peralatan falak. Walaupun peralatan falak kurang diberi perhatian dan penekanan terhadap usaha pendokumentasian namun dengan artikel ini diharapkan sesiapa saja akan mendapat gambaran yang sewajarnya demi memahami jerih payah ilmuwan terdahulu dalam usaha menghidupkan tradisi keilmuan falak sesuai dengan peningkatan inovasi penciptaan dan perhitungan yang telah banyak diberikan ruang penambahbaikan.

7.2 RUBU' MUJAYYAB

Salah satu instrumen astronomi Islam yang paling banyak digunakan pada era klasik di wilayah Alam Melayu iaitu *rubu' mujayyab*. *Rubu' mujayyab* pertama kali diperkenalkan oleh Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi (780-850M) dalam makalah *sin'at al-rub' al-sa'at*. Manuskrip tertua tentang *rubu' mujayyab* karya al-Khwarizmi tersimpan di Masjid Aya Sophia, Süleymaniye Library, Istanbul. Ibnu Shatir (meninggal pada 777H/1375M) merupakan salah satu ilmuwan yang memberikan

7.5 KESIMPULAN

Kajian ini adalah untuk mengetengahkan keperluan replikasi artifak falak Sheikh Abdullah Fahim kerana artifak asal sudah tidak wujud lagi terutamanya glob bumi dan glob cakerawala. Walaupun *rubu' mujayyab* mudah didapati tetapi seni buatan dan rekaan yang dikenali sebagai resam tidak menyamai yang asal. Justeru untuk mengembalikan semua peralatan berkenaan adalah dicadangkan untuk membuat semula replika ataupun mendapatkannya yang telahpun ada di pasaran. Namun kualiti peralatan di pasaran perlulah diambilkira kerana tidak semua yang dijual sesuai dijadikan bahan pendidikan dan pameran terutamanya cadangan penubuhan Galeri Sheikh Abdullah Fahim untuk memelihara warisan beliau kepada negara. Segala warisan beliau meliputi manuskrip dan artifak perlulah dikembalikan ke tempat yang sewajarnya demi tatapan generasi masa depan. Adalah menjadi hasrat penulis untuk memperkenalkan segala warisan beliau sebagai satu cara untuk mencambahkan rasa cintakan ilmu kepada semua lapisan sama ada tua dan muda. Dengan itu mereka akan memahami perjuangan memartabatkan agama dari pelbagai peringkat dan metodologi. Apa pun koleksi artifak dan juga manuskrip adalah sangat penting untuk menunjukkan betapa setiap pengajaran ilmu adalah perlu mempunyai alatan membantu pengajaran bagi membolehkan kefahaman para pelajar dengan lebih baik. Sekurang-kurangnya dengan adanya bahan-bahan ini kita akan mengagumi dan menghargai usaha tokoh ilmuwan silam yang membuat inovasi segala peralatan ini demi sebuah ketamadunan.

7.5 RUJUKAN

- Ibnor Azli Ibrahim & Mohd Hafiz Safiai. 2017. *Modul Asas Kursus Pengantar Astrofiqh & Kosmofiqh dan Falak Syarie*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Jiji Azizan. 2017. Al-Idrisi Pencipta Glob Pertama Dunia: The Patriots <https://www.thepatriots.asia/al-idrisi-pencipta-glob-pertama-dunia/>.
- Khoo Salma Nasution. 2014. *The Chulia in Penang: Patronage and Place-Making Around The Kapitan Kling Mosque 1786-1957*. George Town: Areca Books.
- Latifah Arifin, Mohd Aizat Shamsuddin. 2019. *Dakwa bumi mendarat akibat salah faham al-Quran, hadis*. <https://www.bharian.com.my/rencana/agama/2019/02/533552/dakwa-bumi-mendarat-akibat-salah-faham-al-quran-hadis>.

- Mada Sanjaya W.S., Nor Azam Mat Noor, Utin Sutinah, Achmad Musyafa'. 2021. *Astronomi Ilmu Falak Guru Mansur Betawi [1878-1967]*. Dlm. *Jadwal Dawar al-Falakiyyah dan Kaifiyah 'Amal al-Ijtima' al-Kusuf wa al-Khusuf*. Bandung: Penerbit Bolabot.
- Mada Sanjaya W.S., Utin Sutinah, Dyah Anggraeni, Nor Azam Mat Noor. 2022. *Instrument Astronomi Rubu' Mujayyab Guru Mansur Betawi [1878-1967]*. Dlm. *Jadwal Rubu' al-Mujayyab bi-Syakal al-Badi' wa al-Khoth al-Jamil*. Bandung: Penerbit Bolabot.
- Mohd Hafiz Safiai, Noor Izzati Ab Rahman, Khadijah Ismail, Mohd Izhar Ariff Mohd Kashim, Ezad Azraai Jamsari. 2020. The Modern Dimension of the Astrolabe as an Innovation of Ancient Technology. *International Journal of Innovation, Creativity and Change* 13(5): 61-75.
- Moktar Petah. 1997. *Syeikh Abdullah Fahim: Penentu Tarikh Kemerdekaan Negara 31 Ogos '57*. Kuala Lumpur: Pustaka Antara.
- Nor Azam Mat Noor. 2004. *Warisan Falak Syeikh Abdullah Fahim*. Georgetown: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.
- Shuib Mohd. Arnin. 1991. Tuan Haji Abdullah Fahim - Latarbelakang kehidupan, pendidikan dan sumbangan kepada dakwah dan kesedaran ummah. *Seminar Tokoh Ulama' Ke 2 Sempena Sambutan 20 Tahun ABIM*. Anjuran Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM), Sekretariat Siswazah Islam Zon Utara (SSIZU) dengan Kerjasarna Majlis Agarna Islam Pulau Pinang, 2-3 Mac.

B A B

Lapan

KE ARAH MEREALISASIKAN PENUBUHAN GALERI SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Mohd Hafiz Safiai & Nor Azam Mat Noor

8.1 PENGENALAN

Sheikh Abdullah Fahim atau nama sebenar beliau Abdullah bin Ibrahim merupakan seorang daripada cendekiawan Islam dan ahli falak yang masyhur di Pulau Pinang. Tempat kelahiran Sheikh Abdullah Fahim tidak dapat dipastikan dengan tepat kerana berdasarkan kepada penelitian sejarah ada pandangan yang menyatakan beliau telah dilahirkan pada tahun 1870 di Kampung Shu'ayb 'Ali, Makkah al-Mukarramah (Shuib 1991). Manakala, terdapat pendapat lain yang menyatakan bahawa Sheikh Abdullah Fahim dilahirkan pada tahun 1869 di Kampung Kubur Panjang, yang terletak dalam daerah Padang Terap, Kedah dan telah dibawa oleh bapanya ke Makkah ketika beliau masih kanak-kanak. Namun, yang pasti Sheikh Abdullah Fahim telah membesar dan mendapat pendidikan di Makkah dan meninggal dunia di Tanah Melayu pada tahun 1961 (Mokhtar 1997).

Sheikh Abdullah Fahim merupakan datuk kepada mantan Perdana Menteri Malaysia yang kelima, Tun Abdullah bin Haji Ahmad Badawi. Ketika Sheikh Abdullah Fahim berada di Makkah, beliau telah mengahwini seorang wanita Melayu dan dikurniakan dua orang anak. Seorang daripadanya ialah Ahmad yang merupakan bapa kepada Tun Abdullah. Tahun silih berganti, isteri Sheikh Abdullah Fahim akhirnya meninggal dunia dan selepas itu beliau pulang ke Tanah Melayu. Sekembalinya beliau ke Tanah Melayu, beliau telah berkahwin buat kali kedua dengan Hajah Shar'ah binti Haji Hassan dan terus kekal bersama sehingga ke akhir hayat beliau (Mokhtar 1997).

8.5 PENGHARGAAN

Penyelidikan ini juga merupakan sebahagian daripada Geran Pengajian Islam (PP-2022-014)

8.6 RUJUKAN

- Ab Rahim, A., Osman, A.S., & Basri, F. 2021. The greatness of past Islamic preachers in fighting for Islam during the colonial period in Tanah Melayu. *Al-Irsyad: Journal of Islamic and Contemporary Issues*, 6(1): 671-679.
- Abdul Samad Idris. 1996. *Jejak-jejak Pejuang*. Kuala Lumpur: Utusan Melayu.
- Abdullah, I. 2019. Syeikh Abdullah Fahim's Works and Contributions to the Development of Islamic Civilization in the Malay World. *Proceeding of International Conference on Islam in Malay World IX*. Organized by College of Islamic Studies, Prince of Songkla University, 19 – 21 August.
- Aizan Ali@Mat Zin, Khadijah Ismail, & Mohammadin Abdul Niri. 2015. History and factor of Islamic astronomy development in Malaysia: an analysis. *Journal of Al- Tamaddun*, 10(1): 1-18.
- Badri, K.N.B.Z. 2021. Educational Thought of Shaykh Abdullah Fahim: A Review in the Study of Hadis. *Tasfiyah: Jurnal Pemikiran Islam*, 5(2): 267-284.
- Ibnor Azli Ibrahim & Mohd Hafiz Safiai. 2017. *Modul Asas Kursus Pengantar Astrofiqh & Kosmofiqh dan Falak Syarie*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ismail Awang. 1977. Hj. Abdullah Pak Him. Dalam *Pengasuh*, (ditulis tulisan Jawi). Bil. 428. Disember.
- King, D.A. 2002. A vetustissimus arabic treatise on the quadrant vetus. *Journal For The History Of Astronomy* 33 112(3): 237-255.
- Madrasah Al-Salafiyah Al-Falah. t.th. *Tibyan al-Miqat fi Ma'rifat al-Auqat wa al- Qiblah*. Kediri: Madrasah Assalafiyah al-Falah.
- Mohd Hafiz Safiai, Noor Izzati Ab Rahman, Khadijah Ismail, Mohd Izhar Ariff Mohd Kashim, Ezad Azraai Jamsari. 2020. The Modern Dimension of the Astrolabe as an Innovation of Ancient Technology. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13:(5): 61-75.
- Mokhtar Petah. 1997. *Syeikh Abdullah Fahim: Penentu Tarikh Kemerdekaan Negara* 31 Ogos, '57. Kuala Lumpur: Pustaka Antara.

- Muhammad Ma'sum bin Ali. 1992. *Al-Durus al-Falakiyyah li Madari al-Salafiyyah*. Surabaya: Maktabah Sa'ad bin Nashir Nabhan wa Auladihi.
- Nor Adina Abdul Kadir & Mohd Roslan Mohd Nor. 2012. The Role of Ulama in Reconstructing of Religious Education in Malaysia during Early 20 Century. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 11 (9): 1257-1265.
- Nor Adina Abdul Kadir, Mohd Farhan Abd Rahman & Mohamad Shafiei Ayub. 2020. The Relationship between the Ulama and Malay Intellectuals in the Development of Islamic Education in Perak, 1922-1999. *International Journal of Academic Research in Business and Social Science*, 10(4): 495-508.
- Nor Azam Mat Moor. 2004. Peristiwa falak - detik kemerdekaan Malaysia. Utusan Malaysia, 31 Ogos.
- Nor Azam Mat Noor. 2010. *Warisan Falak Syeikh Abdullah Fahim*. Georgetown: Jabatan Mufti Negeri Pulau Pinang.
- Shuib Mohd. Arnin. 1991. Tuan Haji Abdullah Fahim - Latarbelakang kehidupan, pendidikan dan sumbangan kepada dakwah dan kesedaran ummah. *Seminar Tokoh Ulama' Ke 2 Sempena Sambutan 20 Tahun ABIM*. Anjuran Angkatan Belia Islam Malaysia (ABIM), Sekretariat Siswazah Islam Zon Utara (SSIZU) dengan Kerjasama Majlis Agama Islam Pulau Pinang, 2 - 3 Mac.
- Siti Husna Hassim. 2022. Perkembangan pengajian ilmu falak di SMA DMW. Temu Bual, 15 Mei.
- Sohana, A. H. 2019. Syeikh Abdullah Fahim: seorang ulamak yang dinamis. *Persidangan Antarabangsa Tokoh Ulama Melayu Nusantara*. Anjuran Pusat Pengajian Teras, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor, 22 Oktober.
- Vermeulan, U. 2001. *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid, and Mamluk Eras III*. Leuven: Peeters Publishers.

B A B

Sembilan

SUMBANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM DALAM PEMUPUKAN SEMANGAT PATRIOTIK

Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli

9.1 KETOKOHAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM DALAM MEDAN POLITIK

Ketokohan Sheikh Abdullah Fahim dalam sejarah ulama dan tokoh intelektual masyarakat Melayu direkodkan dalam tulisan-tulisan mengenai beliau yang diangkat sebagai individu yang dihormati dan disegani oleh masyarakat keseluruhannya. Menurut Ismail Awang dalam *Majalah Pengasuh* (Disember 1977) disebabkan ketokohan beliau yang luhur inilah, beliau pernah ditawarkan menjadi Sheikhul Islam Kedah, namun ditolak oleh beliau, lantaran madrasah beliau iaitu Madrasah Dairat al-Maarif al-Wataniyah yang baru sahaja dibuka ketika itu. Selain itu, berkata Ahmad Ismail (1974) bahawasanya beliau juga pernah ditawarkan untuk menyandang jawatan mufti negeri Perak dan mufti yang pertama bagi negeri Pulau Pinang dan Seberang Perai. Menurut Ismail Awang (1977). Jika kita membuat analisis daripada aspek ketinggian ilmu, zuhud dan taqwa maka beliau adalah individu yang dianggap sebagai seorang ahli ilmu yang paling terkemuka di pantai barat Tanah Melayu, setara dengan ketokohan seorang ulama iaitu Tok Kenali di pantai timur Tanah Melayu.

Kemunculan seorang tokoh seumpama Sheikh Abdullah Fahim merupakan titik tolak yang utama dalam sejarah pemikiran umat Islam di Tanah Melayu ini. Pada zaman beliau itu, munculnya gerakan pemikiran Kaum Muda yang menentang pegangan aliran pemikiran Kaum Tua dalam beberapa masalah terutamanya dalam masalah usul (teras) dan furu' (cabang) agama, serta isu-isu yang berkaitan dengan pemodenan masyarakat seperti dalam bidang pendidikan. Walaupun Sheikh Abdullah

فدعوا أزياء المدنية الكاذبة، واقبلوا على تمهيد أعمالكم الجليلة الصادقة،
فإن هلا مساعذكم (13) إذا علم منكم صدق المرام

Maka tanggalkan olehmu segala jenis-jenis perhiasan moden-moden yang karut dan palsu itu, dan berhadaplah olehmu atas menyusun dan menyediakan kelengkapan-kelengkapan pekerjaan yang bermutu, mulia lagi benar. Maka bahawasanya Tuan sedia menolong kamu sekiranya apabila Allah Taala mengetahui akan kebenaran cita-cita kamu. Perhatikanlah kepada sepotong hadith junjungan Kita Nabi Muhammad sabdanya:

إن هلا يحب الرجل الكاسب ويكره الرجل الباطل, فتجنبوا من قبائح
الفعال, إلى هم أسالفكم الكرام

Yang bererti: “Bahawa Allah Taala kasih akan laki-laki yang berusaha dan benci akan laki-laki yang pemalas yang tiada bekerja.” Maka jauhkan olehmu wahai hadirin daripada mengerjakan pekerjaan yang keji-keji yang sama sekali tiada diredai oleh Allah, dan tujulah haluan cita-cita kamu sebagaimana cita-cita datuk nenek kamu yang mulia.

9.11 RUJUKAN

- Ahmad Ismail. 1974. *Perkembangan Institusi Ugama di Seberang Perai*. Latihan Ilmiah Sarjana Muda. Kuala Lumpur: Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Bachtiar Djamily. 1976. *Kenapa PAS boleh jadi PAS*. Petaling Jaya: Cerma Rafleswaty.
- Ensiklopedia Sejarah dan Kebudayaan Melayu*, 1994. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Haji Ahmad Maliki. “Pendirian dan Pendirian Da’irat al-Maarif al-Wataniyyah,” dalam Majallah Tahunan DMW 1953
- Ibrahim Mahmood. 1981. *Sejarah Perjuangan Bangsa Melayu*. Kuala Lumpur: Pustaka Antara.
- Ismail Awang. 1977. “Haji Abdullah Pahim,” dalam *Pengasuh*, bil. 428, Disember. Kota Bharu: Toko Harmoni.
- Jabatan Penerangan Malaysia Negeri Pulau Pinang, 2001. *Abdullah Fahim: Perjuangan Seorang Tokoh Agama dan Kemerdekaan Pulau Pinang*: Jabatan Penerangan Malaysia Negeri Pulau Pinang.

- Khiruddin, N.S. 2002. *Agama, Bangsa & Tabah Air: Sejarah dan Peranan Madrasag Da'irat al-Maarif al-Wataniyyah (1924-1970-an)*. Kuala Lumpur, Malaysia: Akademi Jawi Malaysia.
- Muhammad Ayman al-Akiti, Ahmad Faiz Hafizuddin Rosli dan Muhammad Nair Ashraf Rosdin, 2020. *Shaykh 'Abdullah Fahim: 'Ulama' Ahl al-Sunnah al- Jamaah dan Perjuangan Kebangsaan*. Kuala Lumpur: Akademi Jawi Malaysia.
- Muhd. Tahir Ahmad. 1978. *Sejarah Perkembangan dan Perjuangan UMNO Seberang Perai di antara Tahun 1946-1964: Dengan Tumpuan Khas kepada UMNO Seberang Perai Utara*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Safie Ibrahim. 1981. *The Islamic Party of Malaysia: It's Formative Stages and Ideology*. Pasir Puteh, Kelantan: Nuawi bin Ismail.

B A B

Sepuluh

KERUSI KECEMERLANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Nurul Hafizah & Fariza Md. Sham FASc

10.1 PENGENALAN

Gagasan idea penubuhan sebuah Institut Penyelidikan yang berteraskan bidang Peradaban Islam yang bersifat multidisiplin dan menfokuskan isu-isu Islam kontemporari datang daripada sekumpulan pakar daripada Fakulti Pengajian Islam, UKM dalam Nadwah Ulama Nusantara di Pulau Pinang pada 2006. Institut ini telah memperoleh dana endowmen daripada Kementerian Pengajian Tinggi Malaysia bagi memacu aktiviti penyelidikan dan seterusnya mewujudkan Kursi Kecemerlangan Sheikh Abdullah Fahim (SAF). Sehingga kini, pelbagai aktiviti penyelidikan serta program ilmiah telah dilaksanakan menggunakan hasil pelaburan dana ini yang melonjakkan kecemerlangan Institut Islam Hadhari (HADHARI). Bertitik tolak dari sumbangannya, maka dalam bab ini akan membincangkan tentang latar belakang serta pencapaian Kursi Kecemerlangan SAF agar dapat dirakamkan dalam bentuk dokumentasi yang boleh menjadi rujukan pada masa akan datang.

10.2 SEJARAH PENUBUHAN KURSI KECEMERLANGAN SHEIKH ABDULLAH FAHIM

Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) merupakan sebuah organisasi pendidikan tinggi yang ditubuhkan berdasarkan Ketetapan Universiti Kebangsaan Malaysia tahun 1971 (Ketetapan 30). Universiti awam yang diwujudkan hasil hasrat rakyat dan perjuangan orang-orang Melayu untuk melihat Bahasa Melayu sebagai bahasa pengantar di universiti pada masa itu, kini telah berkembang pesat sehingga diberi taraf sebagai Universiti Penyelidikan pada tahun 2006. Bermula dengan hanya tiga buah fakulti

10.7 KESIMPULAN

HADHARI dapat bergerak lebih pantas dan melonjakkan lagi pencapaiannya adalah kerana suntikan dana Kursi Kecemerlangan SAF selain daripada diterajui barisan pengurusan yang cekap dan berwawasan jauh. Dalam tempoh lebih 10 tahun HADHARI diwujudkan, perkembangannya dapat dibuktikan dalam hasil penyelidikan, penerbitan, kepakaran dirujuk, khidmat masyarakat yang berasaskan penyelidikan serta pencapaian pelajar pascasiswazah. Kehebatan HADHARI adalah juga dalam aspek kolaborasi antarabangsa yang banyak dibiayai oleh dana Kursi Kecemerlangan SAF. Dalam menetapkan hala tuju yang lebih jelas, HADHARI telah membangunkan dua (2) Pelan Strategik dan Hala Tuju 2019-2022 dan terkini 2022-2025. Ia digubal bersesuaian dengan perubahan dan hala tuju baru UKM. Dengan penggubalan Pelan Strategik HADHARI, gerak kerja adalah lebih jelas dan terfokus. Ini memudahkan untuk dana Kursi Kecemerlangan SAF membuat perancangan bajet dan bergerak seiring dalam mencapai kecemerlangan Institut.

10.8 RUJUKAN

- Fakulti Pengajian Islam. 2007. *Kertas Cadangan Penubuhan Institut Penyelidikan Islam Hadhari (HADHARI) Universiti Kebangsaan Malaysia*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2007. *Kertas Kerja Penubuhan Kursi Sheikh Abdullah Fahim di Universiti Kebangsaan Malaysia*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2017. *Sedekad Kegemilangan Institut Islam Hadhari Universiti Kebangsaan Malaysia 2007 – 2017*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2022a. *Slaid Pembentangan Institut Islam Hadhari Universiti Kebangsaan Malaysia*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2022b. *Terma Rujukan Pengurus Kursi Sheikh Abdullah Fahim Institut Islam Hadhari*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2022c. *Terma Rujukan Penyandang Kursi Sheikh Abdullah Fahim Institut Islam Hadhari*. Bangi: UKM.
- Institut Islam Hadhari. 2022d. Chair of Excellence Sheikh Abdullah Fahim. <https://www.ukm.my/hadhari/> (akses pada 29 November 2022).
- Universiti Kebangsaan Malaysia. 2007. *Minit Mesyuarat Senat ke-330*. Bangi: UKM. Universiti Kebangsaan Malaysia. 2008a. *Minit Mesyuarat Pengurusan Universiti Bil.11/2008*. Bangi: UKM.

Sheikh Abdullah Fahim Warisan Keilmuan, Astronomi dan Politik

Universiti Kebangsaan Malaysia. 2008b. *Jawatankuasa Tetap Universiti Kebangsaan Malaysia Bil. 43/2008*. Bangi: UKM.

Universiti Kebangsaan Malaysia. 2008c. *Surat Ikatan Amanah Bagi Akaun Amanah Kursi Kecemerlangan Sheikh Abdullah Fahim Universiti Kebangsaan Malaysia*. Bangi: UKM.

Universiti Kebangsaan Malaysia. 2022. *Garis M a s a .* <https://www.ukm.my/portalukm/ms/mengenai-ukm/> (akses pada 5 Disember 2022).

